

Με αφορμή την Ημέρα Μνήμης για τη γενοκτονία των Εβραίων από τους ναζί, η ιστορικός και μεταφράστρια Οντέτ Βαρών-Βασάρ, ιδρυτικό μέλος της Εταιρίας Μελέτης Ελληνικού Εβραϊσμού, καθηγήτρια στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και συγγραφέας του βιβλίου Η Ανάδυση μιας Δύσκολης Μνήμης (Βιβλιοπωλείον της Εστίας, β' έκδοση 2013) μιλά στο FO.gr για τη δυσκολία ανάδυσης και συγκρότησης αυτής της μνήμης, καθώς και την αναγκαιότητα ανάδειξης και διατήρησής της.

Από τον Θοδωρή Αντωνόπουλο

Η γενοκτονία των Εβραίων της Ευρώπης υπήρξε το κορυφαίο ναζιστικό έγκλημα, όχι μόνο για την έκταση του διωγμού και τον αριθμό των θυμάτων (5.5-6 εκ. ψυχές), ούτε για την ανατριχιαστικά επιστημονική μεθοδολογία με την οποία συντελέστηκε: Η πλέον απεχθής πλευρά της ήταν ο συστηματικός «εξοστρακισμός» μιας ολόκληρης πληθυσμιακής ομάδας από το ανθρώπινο είδος με μόνο κριτήριο την υποτιθέμενα κατώτερη φυλετική καταγωγή της, γεγονός που επέτρεψε στους θύτες να εκφράσουν και να προβάλλουν στα ανυπεράσπιστα θύματά τους τα χειρότερα ανθρώπινα ένστικτα. Πρόκειται για μια μνήμη που δεν αφορά μόνο έναν λαό αλλά συνολικά την ανθρωπότητα αφού σημάδεψε ανεξίτηλα την ηθική και πολιτισμική της υπόσταση, την εξελικτική της πορεία καθαυτή. Γιατί πραγματικά «Εάν αυτό είναι ο άνθρωπος», όπως τιτλοφορείται η εμβληματική μαρτυρία του Πρίμο Λέβι για τη Shoah, τότε όλες οι φιλοσοφικές, ηθικές και υπαρξιακές αναζητήσεις του είδους μας ανά τους αιώνες, τα πολιτιστικά μας επιτεύγματα, οι θεοί που δημιουργήσαμε προσπαθώντας να ορίσουμε το άφατο απλά ακυρώνονται. Αυτό είναι που κάνει τόσο σημαντική τη διατήρηση αυτής της συλλογικής μνήμης ενάντια όχι μόνο στη λήθη του χρόνου αλλά και τις απόπειρες αμφισβήτησης αυτού που έγινε ευρύτερα γνωστό ως Ολοκαύτωμα σε ένα παγκόσμιο περιβάλλον που ευνοεί την καλλιέργεια ρατσιστικών ιδεών και πρακτικών.

Η ελληνική εβραϊκή κοινότητα ήταν από εκείνες που πλήρωσαν το μεγαλύτερο τίμημα, αφού σχεδόν αφανίστηκε μεταξύ 1941-1944. Η μνήμη της εξόντωσης 60.000 Ελλήνων Εβραίων (87% του συνολικού τους πληθυσμού) ήταν από τις τελευταίες που αναδύθηκαν σε μια χώρα που ακόμα και οι μνήμες της αντίστασης ήταν για δεκαετίες εξοβελισμένες εξαιτίας του εμφυλίου. Με τη συνομιλήτριά μου, η οποία επίσης διευθύνει από το 2011 εκπαιδευτικό σεμινάριο για την ιστορία, τη μνήμη και τις αναπαραστάσεις της γενοκτονίας των Εβραίων της Ευρώπης στο Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδας συζητήσαμε για τις περιπέτειες του ελληνικού εβραϊσμού στην Κατοχή, το νόημα της σημερινής Ημέρας Μνήμης, τις αιτίες της «καθυστέρησης» και τα σημαντικά βήματα που γίνονται τα τελευταία χρόνια στην ανάδειξη και τη θεσμική αναγνώρισή της με τη διοργάνωση εκδηλώσεων, την κατασκευή

μνημείων, την έστω στοιχειώδη έντάξή της στην εκπαίδευση, το αυξημένο ενδιαφέρον των ΜΜΕ κ.λπ., κάτι ενθαρρυντικό σε μια χώρα όπου το ίδιο πάνω-κάτω διάστημα ένα κόμμα με σαφείς ναζιστικές και αντισιμιτικές καταβολές αναδείχθηκε τρίτη πολιτική δύναμη, όπου ο αντισιμιτισμός στον δημόσιο λόγο δεν σπανίζει και όπου οι βανδαλισμοί εβραϊκών μνημείων είναι είδηση «ρουτίνας». Η ίδια πάντως είναι πολύ προσεκτική στις διατυπώσεις της αποφεύγοντας αγκυλώσεις, απλοποιήσεις και γενικεύσεις καθώς θεωρεί ότι μια ψύχραιμη, αντικειμενική προσέγγιση είναι πιο ουσιαστική, γόνιμη και αποτελεσματική.

—Τι σας παρακίνησε να ασχοληθείτε με τη γενοκτονία των Εβραίων από τους ναζί εστιάζοντας μάλιστα στην ανάδειξη και τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης;

Πρώτα πρώτα είμαι ιστορικός και ερευνητικό μου πεδίο αποτελεί η ιστορία της δεκαετίας του '40. Προτού καταπιαστώ με αυτό το αντικείμενο, μελέτησα την αντίσταση των νέων στην Κατοχή σε όλη την Ελλάδα. Ύστερα από την ολοκλήρωση αυτής της διδακτορικής διατριβής (που κυκλοφόρησε αργότερα σε βιβλίο, Η Ενηλικίωση μιας Γενιάς, εκδ. Βιβλιοπωλείου της Εστίας) βρισκόμουν ήδη «μέσα» στην ιστορία εκείνης της εποχής, ήταν λοιπόν επόμενο να ασχοληθώ στη συνέχεια με τη γενοκτονία των Εβραίων στην Ελλάδα και γενικότερα στην Ευρώπη, δεδομένης και της καταγωγής μου (οι γονείς μου είχαν την τύχη να διασωθούν, αλλά μεγαλώσαμε με τις ιστορίες της διάσωσης τους και της απώλειας τόσων δικών τους). Ήταν εξάλλου η εποχή (αρχές του '90) που αφυπνιζόταν το ερευνητικό ενδιαφέρον γι' αυτά τα θέματα και στην Ελλάδα. Πρόκειται για ένα ζήτημα που με βασανίζει συστηματικά την τελευταία εικοσαετία και το οποίο προσπαθώ να προσεγγίσω όχι «κατά μέτωπον», με μια μονογραφία λόγου χάριν, αλλά σταδιακά, από διάφορες οπτικές γωνίες, δημοσιεύοντας κατά καιρούς κείμενα σε εφημερίδες, περιοδικά, συλλογικούς τόμους, σε «μικρές δόσεις», αν θέλετε, ώστε να ωριμάζω στην πορεία και να το αντέχω κι εγώ. Το ενδιαφέρον μου δεν μένει στην πραγματολογική διάσταση του τραγικού αυτού ιστορικού γεγονότος – δεν ερευνώ άλλωστε αυτές καθαυτές τις εκτοπίσεις – αλλά εστιάζει στην επί δεκαετίες αποσιώπησή του μέχρις ότου άρχισε να εγγράφεται στις συλλογικές μνήμες, την εβραϊκή, τη γερμανική και γενικότερα την ευρωπαϊκή, καθώς και στο είδος του λόγου που παρήχθη όταν έσπασε η σιωπή: Μαρτυρίες γραπτές και προφορικές καθώς και η λεγόμενη «στρατοπεδική λογοτεχνία». Η στιγμή της ανάδυσης αυτής της μνήμης, καθώς και το πώς συγκροτείται στη συνέχεια είναι το κύριο μέλημά μου. Επέλεξα δε αυτό τον τίτλο για το βιβλίο μου, γιατί και υπαινικτικός είναι και την καρδιά του προβλήματος ακουμπά. Θα μπορούσε επίσης να είναι «η δύσκολη ανάδυση μιας μνήμης» εφόσον η μνήμη της γενοκτονίας των Εβραίων χρειάστηκε να υπερβεί για δεκαετίες μεγάλες δυσκολίες ώσπου να αναδυθεί και να ανασυγκροτηθεί. Το ζήτημα της διατήρησης της ιστορικής μνήμης αποκτά ακόμα μεγαλύτερη σημασία καθώς σε λίγα χρόνια δεν θα βρίσκονται πια εν ζωή επιζώντες των στρατοπέδων.

—Έχετε γράψει ότι η ανάδυση αυτής της μνήμης ήταν εξαιρετικά δύσκολη για τους ίδιους τους επιζώντες καταρχήν.

Βέβαια. Χρειάστηκε πρώτα να ξανασταθούν στα πόδια τους, μέσα σε πολύ αντίξοες συνθήκες, να επουλωθούν κάπως τραύματα βαθιά, να ξαναρχίσουν μια ζωή. Κάποιοι δεν μπορούσαν να μιλήσουν για την εφιαλτική αυτή εμπειρία, άλλοι πάλι που προσπάθησαν να μιλήσουν έπεφταν σε τοίχο σιωπής κι απογοητεύονταν – κανείς δεν έδειχνε διατεθειμένος να τους ακούσει. Χρειαζόταν μια μεγάλη περίοδος αποστασιοποίησης και ταυτόχρονα συνειδητοποίησης, προτού έρθει το πλήρωμα του χρόνου, ώστε αφενός οι επιστρέψαντες να βρουν την ψυχική δύναμη να μιλήσουν γι' αυτό, αφετέρου για να ωριμάσει η ικανότητα ακοής των ευρωπαϊκών κοινωνιών σε αυτές τις ιστορίες. Ο Πρίμο Λέβι λόγω χάριν στην Ιταλία, από τους επιζήσαντες του Άουσβιτς, εξέδωσε το βιβλίο του *Εάν Αυτό Είναι ο Άνθρωπος*, από τα μείζονα της στρατοπεδικής λογοτεχνίας το 1947 σε περιθωριακή έκδοση, αλλά χρειάστηκε να περιμένει μια δεκαετία ώσπου να το εντάξει στη σειρά του μεγάλος εκδοτικός οίκος και να αρχίσει να κάνει την διεθνή του πορεία μέσω των μεταφράσεων (στα ελληνικά το έργο του κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Άγρα στα τέλη της δεκαετίας του '90).

Προηγήθηκαν άλλωστε άλλες εθνικές μνήμες, όπως της αντίστασης και των πολιτικών κρατουμένων στη Γαλλία εκ των οποίων επέστρεψαν πολύ περισσότεροι, ή των καθολικών Πολωνών και των αντιστασιακών στην Πολωνία. Αυτά σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες συνέβησαν πολύ νωρίτερα, όμως στην Ελλάδα καθυστέρησε και η μνήμη της Αντίστασης πολύ περισσότερο εξαιτίας του Εμφυλίου, του μεγάλου αυτού τραύματος της ελληνικής κοινωνίας το οποίο σκέπαζε επιβεβλημένη σιωπή μέχρι τη Μεταπολίτευση αφήνοντας χώρο μόνο στον λόγο και την ερμηνεία των νικητών. Μετά τη Μεταπολίτευση, η πρώτη μνήμη που θα ξεχυθεί σε χιλιάδες σελίδες και θα αναγνωριστεί μόνο το 1982 επίσημα είναι η μνήμη της Αντίστασης, βαφτισμένης πια «Εθνική Αντίσταση». Η ώρα για την ανάδυση της μνήμης της εξόντωσης των Ελλήνων Εβραίων θα έρθει λίγο αργότερα, με μια καθυστέρηση δηλαδή 15-20 περίπου ετών από τις άλλες δυτικοευρωπαϊκές χώρες και περίπου παράλληλα με τις χώρες του ανατολικού μπλοκ που εισέρχονται σ' αυτή την αναγνώριση μετά την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων, αρχές '90.

—Πώς θα σκιαγραφούσατε την πορεία της Μνήμης στην Ελλάδα;

Θα τη χώριζα σε τρεις περιόδους: α) Την περίοδο της σιωπής, η οποία καλύπτει το διάστημα από την απελευθέρωση ως το 1990 β) την περίοδο της «αφύπνισης» του ενδιαφέροντος τόσο για την εβραϊκή γενοκτονία όσο και για την ιστορία των Ελλήνων Εβραίων που παρατηρείται σε ακαδημαϊκούς, κυρίως, κύκλους (1990-2005) και της έκδοσης των πρώτων μαρτυριών και γ) την περίοδο που η μνήμη αυτή γίνεται πλέον θεσμική (2005 έως σήμερα), διαχέεται στην ελληνική κοινωνία μέσα από διάφορα κανάλια και χτίζονται οι πρώτες γέφυρες. Τοποθετώ την έναρξη της τελευταίας περιόδου τη χρονιά της επίσημης

αναγνώρισης από τον ΟΗΕ της «Παγκόσμιας Ημέρας Μνήμης των θυμάτων του Ολοκαυτώματος και Πρόληψης των Εγκλημάτων κατά της Ανθρωπότητας», όπως είναι ο πλήρης τίτλος της, δηλαδή το 2005, όταν και η Ελλάδα αναγνωρίζει επίσημα αυτή τη μνήμη και αρχίζουν αναμνηστικές τελετές για την 27η Ιανουαρίου (ημέρα απελευθέρωσης του στρατοπέδου του Άουσβιτς).

—Γενοκτονία, Ολοκαύτωμα, Shoah... ποιος είναι πιστεύετε ο ορθότερος όρος;

Αυτό το «ανείπωτο», «ακατονόμαστο» γεγονός φρίκης – στη γαλλόφωνη βιβλιογραφία χαρακτηρίζεται ως *indicible* ή *innomable* – που οι ναζί έκρυψαν στην κωδικοποιημένη τους ορολογία ως «Τελική Λύση», αναζήτησε για δεκαετίες το όνομά του. Στη Γαλλία οι όροι Άουσβιτς (ως μετωνυμία), γενοκτονία των Εβραίων ή Shoah θεωρούνται πιο δόκιμοι. Στην εβραϊκή βιβλιογραφία έχει επίσης καθιερωθεί ο όρος Shoah, που σημαίνει ολοσχερής καταστροφή. Ο επικρατέστερος όρος, το «Ολοκαύτωμα», είναι από τη δεκαετία του '80 ο πιο διαδεδομένος κι ας μην είναι απαραίτητα ο πιο ακριβής, υιοθετείται όμως από την αγγλόφωνη βιβλιογραφία και έτσι επιβάλλεται διεθνώς. Συμπίπτει με την εποχή που η Δύση αναγνωρίζει σ' αυτό το γεγονός ένα μείζον πολιτισμικό τραύμα που την αφορά.

—Πώς καθιερώθηκε η Ημέρα Μνήμης διεθνώς και πόση "διαφορά" έκανε αφότου ξεκίνησε να τιμάται και στην Ελλάδα;

Η επέτειος της απελευθέρωσης του στρατοπέδου του Άουσβιτς-Μπιρκενάου (27 Ιανουαρίου 1945), του εμβληματικότερου στρατοπέδου της γενοκτονίας των Εβραίων, αναγνωρίστηκε ως «Ημέρα Μνήμης των θυμάτων του Ολοκαυτώματος και πρόληψης των εγκλημάτων κατά της Ανθρωπότητας» το 2002 από τους Υπουργούς Παιδείας της ΕΕ. Το 2005 υιοθετήθηκε από τον ΟΗΕ κι έτσι προστέθηκε στον τίτλο της το «Παγκόσμια Ημέρα Μνήμης» από την Unesco.

Στην Ελλάδα η Ημέρα αυτή ξεκίνησε να τιμάται ήδη από το 2004 και η αναγνώριση αυτή έχει τη συμβολική της βαρύτητα, καθώς σηματοδότησε και μια αλλαγή της στάσης της Πολιτείας. Την κεντρική εκδήλωση στην Αθήνα που διοργανώνει η Ισραηλιτική Κοινότητα Αθηνών σε συνεργασία με την περιφέρεια Αττικής στηρίζουν και τιμούν φορείς της ελληνικής Πολιτείας. Η Ημέρα Μνήμης δίνει τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότερο έναυσμα σε κάθε είδους εκδηλώσεις που προσεγγίζουν αυτή τη μνήμη –κάθε χρόνο εκδηλώνεται μεγαλύτερο ενδιαφέρον και συμβαίνουν περισσότερα πράγματα με αυτή την αφορμή: συνεντεύξεις επιζώντων, άρθρα, ομιλίες, εκπομπές, ταινίες, ντοκιμαντέρ, εκδόσεις. Το Υπουργείο Παιδείας αποστέλλει πλέον στα σχολεία της χώρας σχετική

εγκύκλιο προς ανάγνωση στις τάξεις – και είναι πράγματι πολύ σημαντικό να αξιοποιείται εκπαιδευτικά η συγκεκριμένη Ημέρα, να μη λησμονείται η αφετηρία της. Μπορούμε να πούμε ότι στο χώρο της εκπαίδευσης η τομή εντοπίζεται το 2007, όταν στη σχολική ύλη της Νεότερης Ιστορίας προστίθεται για πρώτη φορά μια μικρή ενότητα για το «Ολοκαύτωμα». Τα επόμενα χρόνια άρχισαν να ευαισθητοποιούνται οι πρώτοι εκπαιδευτικοί και να παρακολουθούν τα ετήσια σεμινάρια που διοργανώνει το Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος στην Αθήνα από το 2004 και που επεκτείνονται τώρα και σε άλλες πόλεις. Οι εκπαιδευτικοί που ενδιαφέρονται πληθαίνουν την τελευταία πενταετία, οργανώνουν πρότζεκτ με τους μαθητές τους και δουλεύουν αυτά τα θέματα. Ήδη εξάλλου από το 2013 ομάδες Ελλήνων μαθητών μοιράζονται τη συγκλονιστική εμπειρία του ταξιδιού στο Άουσβιτς με τη στήριξη του υπουργείου Παιδείας, που επιβραβεύει μ' αυτόν τον τρόπο την καλύτερη συλλογική εργασία.

—Πως θα χαρακτηρίζατε τη στάση των χριστιανών ν Ελλήνων απέναντι στον διωγμό των Εβραίων από τους ναζί στην Κατοχή;

Όπως πολύ συχνά, δεν υπάρχει άσπρο μαύρο, εξάλλου πιστεύω σ' εκείνη την ιστοριογραφική προσέγγιση που αναδεικνύει τις αποχρώσεις. Οι «χριστιανοί Έλληνες» δεν είναι ένα ομοιογενές σύνολο, λίγο αργότερα αλληλοσπαράσσονται ως δεξιοί κι αριστεροί στον εμφύλιο, ούτε φυσικά τήρησαν όλοι την ίδια στάση. Ειδικά όσο αφορά τη Θεσσαλονίκη, βεβαίως, η αλληλεγγύη προς τον εβραϊκό πληθυσμό έλειψε από την πλευρά των χριστιανών ορθόδοξων συμπατριωτών τους πλην ατομικών εξαιρέσεων. Με άλλη μητρική γλώσσα (τα ισπανοεβραϊκά) και άλλη θρησκεία, βασικούς άξονες συγκρότησης της ταυτότητας και της ετερότητας, αυτοί οι Σεφαραδίτες ήταν κατ' εξοχήν οι «άλλοι». Και μάλιστα κάποιοι «άλλοι» που δεν ήσαν μια αμελητέα μειονότητα, αλλά αυτοί που επί αιώνες αποτελούσαν την πολυπληθέστερη και ισχυρότερη κοινότητα της πόλης. Επιπλέον όχι λίγοι επωφελήθηκαν μετά την εκτόπιση από εβραϊκά ακίνητα, τα οποία οι ελάχιστοι επιζώντες συνάντησαν μεγάλες δυσκολίες για να ανακτήσουν ή δεν ανέκτησαν ποτέ.

Από την άλλη πρέπει να αναλογιστούμε και τι σήμαινε η αλληλεγγύη γι' αυτόν που την πρόσφερε. Σήμαινε ότι προέβαινε σε μια αντιστασιακή πράξη πολύ υψηλού ρίσκου, ότι παρανομούσε κατά των αρχών Κατοχής, θέτοντας σε σοβαρό κίνδυνο τη ζωή του ίδιου και της οικογένειάς του. Παρ' όλα αυτά βρέθηκαν άτομα τα οποία ανέλαβαν αυτό το ρίσκο σε ατομικό επίπεδο, είτε κρύβοντας μόνο παιδιά, είτε κρύβοντας διάφορα μέλη μιας οικογένειας. Τέτοιες ιστορίες έρχονται συχνά στην επιφάνεια μέσα από μαρτυρίες, βιβλία, ταινίες, εκθέσεις. Το Μνημείο που στήθηκε στη Συναγωγή πέρσι τον Ιανουάριο τιμά αυτούς τους «Δικαίους». Πέρα από την ατομική πρωτοβουλία, υπήρχε η βοήθεια που προερχόταν από αντιστασιακές οργανώσεις, και σ' αυτόν τον τομέα το ΕΑΜ κι ο ΕΛΑΣ είχαν σημαντικά αποτελέσματα, διασώζοντας μεγάλο μέρος του πληθυσμού των κοινοτήτων στη Θεσσαλία το 1944 ή στην Πελοπόννησο που δεν είχε πια κοινότητες αλλά όπου είχαν καταφύγει πολλοί Εβραίοι για να κρυφτούν. Επίσης, περίπου 650 νέοι και νέες ελληνοεβραϊκής καταγωγής εντάχθηκαν στον ΕΛΑΣ και πολέμησαν στις γραμμές του. Υπήρχαν λοιπόν διάφοροι δεσμοί με την Αντίσταση.

—Η πολυπληθέστερη κοινότητα προπολεμικά ήταν βέβαια αυτή της Θεσσαλονίκης. Τιμάται πιστεύετε σήμερα όπως οφείλεται η μνήμη της;

Πράγματι η περίπτωση της Θεσσαλονίκης ξεχωρίζει, τόσο για την παλαιότητα (σ' αυτήν κατέφυγαν μετά την έξωσή τους από την Ισπανία το 1492 χιλιάδες Σεφαραδίτες Εβραίοι, ενώ εβραϊκή παρουσία στην πόλη υπήρχε από πολύ παλιότερα) όσο και για την λαμπρή ιστορία και ακτινοβολία αυτής της κοινότητας.

Ο εβραϊκός πληθυσμός της στην Κατοχή (49.000) υπέστη σχεδόν ολοσχερή εξόντωση, αφού το 1943 χάθηκε σε ποσοστό 96%. Είναι ένας εμβληματικός τόπος μνήμης διεθνώς, ειδικά για τους Σεφαραδίτες Εβραίους που αποτελούσαν και τη μεγαλύτερη κοινότητα της πόλης για αιώνες. Η ιστορία αυτής της ανθηρής κάποτε κοινότητας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την οθωμανική και αργότερα την ελληνική Θεσσαλονίκη. Εντούτοις ή εξαιτίας αυτού του γεγονότος, η σιωπή για τη μοίρα των Θεσσαλονικιών Εβραίων υπήρξε πολύ βαριά, τόσο που ο Μαρκ Μαζάουερ την αποκάλεσε «πόλη των φαντασμάτων». Ελάχιστοι άλλωστε επέστρεψαν από το Άουσβιτς, περίπου 1000 άτομα ενώ 950 περίπου διέφυγαν την εκτόπιση.

Παρά την τεράστια αυτή καταστροφή, η σιωπή ήταν πολύ βαριά στη μεταπολεμική Θεσσαλονίκη και υπήρχε απόπειρα λήθης του παρελθόντος, βασισμένη και σ' ένα κλίμα ενοχής. Το 1997, οπότε έγινε πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης, οι δημοτικές αρχές, που επί χρόνια αρνούσαν την άδεια, επέτρεψαν την ανέγερση Μνημείου για το Ολοκαύτωμα στην πλατεία Ελευθερίας όπου συγκεντρώθηκαν και ταπεινώθηκαν χιλιάδες Εβραίοι της πόλης τον Ιούλιο του '42. Η τομή όμως στο άνοιγμα της μνήμης αυτής συμπίπτει με την ανάληψη της δημαρχίας από τον Γιάννη Μπουτάρη (2010), ο οποίος έκανε αποτελεσματικές ενέργειες για να ενσωματώσει την μνήμη των Εβραίων κατοίκων της πόλης του στη συλλογική της μνήμη. Νέες αναμνηστικές τελετές εγκαθιδρύθηκαν όπως της 15ης Μαρτίου, ημερομηνίας που το 1943 αναχώρησε από τον Παλιό Σιδηροδρομικό Σταθμό το πρώτο τρένο για το Άουσβιτς. Τοποθετήθηκε αναμνηστική πλάκα στον σταθμό, ενώ εκεί καταλήγει η πορεία μνήμης που καθιερώθηκε να γίνεται από το 2013 στα βήματα των τότε εκτοπισμένων με τη συμμετοχή πολλών Θεσσαλονικέων. Το 2014 εξάλλου στο Πάρκο του Αστεροσκοπείου στο χώρο του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου εγκαινιάστηκε μνημείο αφιερωμένο στο εβραϊκό νεκροταφείο που προϋπήρχε στη θέση αυτή και που συγκαταλεγόταν στα παλιότερα και μεγαλύτερα της Ευρώπης. Το τεράστιο αυτό νεκροταφείο καταστράφηκε ολοσχερώς τον Δεκέμβριο του '42 από τους Γερμανούς με τη συγκατάθεση και των τοπικών αρχών – συνόρευε με τα κτίρια του Πανεπιστημίου. Ως το 2014 ούτε μία αναμνηστική πλάκα στο πανεπιστημιακό campus δεν σηματοδοτούσε την καταστροφή. Μάλιστα ο σημερινός δήμαρχος εγκαινιάζοντας το μνημείο είχε υπογραμμίσει

την «αδιανόητη καθυστέρηση» στη μνημόνευση αυτού του αποτρόπαιου συμβάντος. Η ολοκλήρωση όμως αυτής της προσπάθειας θα γίνει, πιστεύω, όταν αποπερατωθεί το Μουσείο και ταυτόχρονα Εκπαιδευτικό Κέντρο για το Ολοκαύτωμα που θα ανεγερθεί στην περιοχή του Παλιού Σιδηροδρομικού Σταθμού – το μεγαλεπήβολο αυτό έργο για τη θεμελίωση του οποίου ο δήμος συνεργάστηκε με την Ισραηλιτική Κοινότητα θα είναι καθώς λέγεται έτοιμο προς το τέλος του 2019.

—Η μεγαλύτερη εβραϊκή κοινότητα στην Ελλάδα σήμερα είναι ωστόσο σήμερα η αθηναϊκή, ήταν μάλιστα εκείνη με τις λιγότερες αναλογικά απώλειες στη διάρκεια της Κατοχής.

Η περίπτωση της Αθήνας είναι πολύ διαφορετική. Αν η Θεσσαλονίκη είναι η «πόλη της εκτόπισης», η πρωτεύουσα είναι η «πόλη της διάσωσης»: Κάπου 3.000 από τους 4.000 συνολικά Εβραίους της Αθήνας γλίτωσαν, ενώ σε αυτήν κατέφυγαν Εβραίοι κι από άλλες πόλεις προκειμένου να «χαθούν» στην ανωνυμία της και να διασωθούν, πολλοί από αυτούς με πλαστά έγγραφα που τους προμήθευσε η αστυνομία του Έβερτ. Σαν τελείωσε ο πόλεμος, η εβραϊκή κοινότητα της Αθήνας ήταν η μόνη που αντί να συρρικνωθεί αυξήθηκε αριθμητικά καθώς συγκεντρώθηκαν σ' αυτήν διασωθέντες από άλλες πόλεις κι έγινε η μεγαλύτερη στην Ελλάδα. Εδώ άλλωστε ανεγέρθη το κεντρικό μνημείο Ολοκαυτώματος στη μνήμη των θυμάτων όλων των Ελληνοεβραϊκών κοινοτήτων στην περιοχή του Θησείου το 2010. Ήταν η τελευταία πρωτεύουσα ευρωπαϊκής χώρας με παρελθόν εβραϊκής εκτόπισης όπου στήθηκε ένα τέτοιο μνημείο. Είπαμε όμως νομίζω αρκετά – επιτρέψτε μου κλείνοντας να υπογραμμίσω ξανά στη σημασία της σημερινής επετείου καθώς το νόημά της δεν περιορίζεται στη μνήμη των θυμάτων μόνο, αλλά εκβάλλει στο παρόν και στο μέλλον. Το συννεφιασμένο τοπίο της εποχής, με την έξαρση του ρατσισμού, του αντισημιτισμού και κάθε είδους φονταμενταλισμού καθιστά το μήνυμά της πιο απαραίτητο και επίκαιρο από ποτέ, όπως και το χρέος μας να το διαφυλάξουμε και να το αναδείξουμε.

Πηγή: [ιστοσελίδα LIFO, 27.1.2017](#)